

Primele școli de teatru în limba română. Menirea teatrului în educație

Marcela Livia DAN PhD

University of Arts, Târgu Mureș
dnliv@yahoo.com

Abstract: The First Theatre Schools in Romanian. The Theatre's Mission in Education

Art was included in the educational system as an important component even from the Antiquity. It remains until now a tool always exciting and challenging in the evolution of mankind. Young people, fond of this way of expressing, find theatre one of the major and influential institutions that can shape their mind. The dramaturgy for children, as well as the performances, could have one of the most powerful impacts over their feelings, emotions and moral values and believes, over their imagination, esthetical taste and their character in development. All the theatre performances, especially those presented by learners coming from private schools, had stimulated the students and learners' interest in theatre and the occurrence of performances in the Romanian language. The advantages of educating through theatre had three major aspects connected to learners' personality such as: social, individual and linguistic. Education through theatre pursues the changing of the learner, not necessarily into a young actor, but into a good spectator, raising their interests for the stage, for what is happening behind the curtains, the respect for the actor and love for theatre.

Key words: *actors; students; education; the art; school.*

Arta a fost inclusă ca mijloc important în educație încă din antichitate și ramâne, până azi, un instrument mereu îmbogățit, mereu mai incitant, în procesul de formare a tinerilor. Abilitățile creative fiind considerate deosebit de importante. Exprimarea prin arta e privită ca un mijloc *cathartic* indispensabil, de cunoaștere și autocunoaștere, ce contribuie la îmbunătățirea relațiilor interumane și la îmbogățirea emoțională.

Cesare Brandi în *Teoria generală a criticii* afirma:

Arta îi pregătește pe elevi să trăiască în frumusețe, în armonie, să respecte frumosul și să vibreze în fața lui. Teatrul înseamna emoție, teatrul modelează sufletele, formează caractere. Profesorii au posibilități de a-i ajuta pe adolescenți să-și depășească inhibițiile, să le supravegheze limbajul. În teatru, textul trece pe un plan secund, iar

ceea ce contează în primul rând este personajul care acționează pe scenă și motivul pentru care acționează.

Brandi 1985, 371

În și prin teatru, omul se transformă pe sine, și în același timp transformă lumea în care trăiește. Teatrul produce schimbări esențiale în structura spirituală a spectacolului, modelându-i și dezvoltându-i personalitatea. Opera dramatică are, printre alte caracteristici, potențialitatea de a iluziona spectatorul, provocându-l să iasă pentru un timp din existența, să se identifice cu altul (celălalt), să împărtășească sentimentele și senzațiile personajelor. În măsura în care teatrul are capacitatea de a dezbate aspectele cele mai importante ale epocii, el capătă adevărată adieziune publicului tânăr. Elevii se adresează teatrului pentru a-și satisface cerințe dintre cele mai diverse. Școala constituie mijlocul fundamental de formare și dezvoltare a orizontului cultural.

Teatrul e o artă care se bizuie esențial pe dramaturgie, dar a cărei structură se realizează și prin alți factori creatori, sinteza efectuându-se după legi proprii, în prezența inexorabilă a publicului.

Silvestru 1968, 73-74

Atâta timp cât teatrul promovează valori reale și adevărate putem spune că acesta se constituie și ca o modalitate prin care, individul poate evada din cotidian.

Pentru tinerii pasionați de această formă de exprimare, contactul cu teatru le poate influența decisiv modul de gândire. Dramaturgia pentru copii, sub forma spectacolelor de teatru, poate constitui unul dintre cele mai puternice mijloace de influențare asupra sentimentelor și convingerilor morale, asupra imaginației, a gustului estetic și a caracterului copiilor în formare.

Punerea în scenă a operelor cunoscute are scopul de a adânci impresiile dobândite prin povestire și de a retrăi viața și frământările personajelor. Prin mișcare și mimică se dezvoltă astfel spiritul de observație și puterea de analiză a elevilor.

O dată cu apariția teatrului românesc cult, s-a impus cu necesitate și crearea unui învățământ teatral. El nu a putut lua de la început un caracter de sine stătător, găsindu-și locul în școli. Organizatorii primelor spectacole în limba română au fost profesori la București, la Iași și la Blaj.

Constantin Aristia și apoi Ion Heliade Rădulescu au inițiat, la școala de la Sfântu Sava, cursuri de „declamațiune poetică”. În 1834 erau încredințați că sosise vremea ca teatrul în limba română să iasă din sălile de clasă pentru a deveni o manifestare publică. În acest sens au înființat Societatea Filarmonică care a fost o adevărată școală de artă. Exemplul ei a fost un îndemn pentru înființare, în 1836, a Conservatorului filarmonic – dramatic din Iași, iar în 1919 a Conservatorului din Cluj unde profesori la secția teatru au fost Zaharia Bârsan și Ion Stănescu Papa. Reținem faptul că, tot în această perioadă s-au înmulțit, în toată țara și școlile particulare de muzică și artă dramatică.

Luând-o cronologic, întâietatea în procesul apariției teatrului școlar românesc aparține Transilvaniei. Aici au avut loc primele spectacole în limba română. Înainte de 1755 existaseră manifestări cu caracter teatral: cântece, dialoguri, producții coregrafice legate de teatru școlar. La Cluj, la liceul iezuit, elevii au prezentat prin 1709 scenete în patru limbi, între care în limbile latină și română. În 1755, profesorul Grigore Maior și învățătorii Vasile Neagoe-Orbul și Zaharia de la gimnaziul din Blaj au început acțiunea pentru înfăptuirea «primei scene stabile românești».

Anon 1964, 3:559-566

În decembrie 1755 și ianuarie 1756, s-a pus în scenă spectacolul numit *Comoedia ambulatoria alumnorum*, la care a asistat și public din afara școlii, cu care elevii au întreprins un turneu, încheiat cu succes la Sebeș, Alba-Iulia, Vințu-de-Jos și în alte localități.

Comoedia ambulatoria alumnorum a însemnat un spectacol cu caracter mai mult muzical și de varietăți. Tinerii interpreți erau îmbrăcați „după obiceiul comedianților”. Conducătorul de „canonicul” Vasile Neagoe-Orbul, spectacolul a avut mult succes. Există date și despre o altă reprezentare, din anul 1761.

Asemenea manifestări au avut loc și la alte școli românești, la Beiuș sau la Oradea. G. Barițiu relatează că la Blaj în anul 1825 s-a jucat de către școlari, în limba latină, *Aulularia* de Plaut, iar în anul 1833 a apărut la Colegiul reformat din Aiud și a fost probabil reprezentată mai înainte, la Blaj, „Drama pastorală.”

A existat și un teatru special clădit la Arad, datând din 1818 sau poate chiar cu un an mai înainte. Acest edificiu a adăpostit vreme îndelungată spectacole românești date în beneficiul școlii normale, care începuseră a fi prezentate încă din 1815.

În Moldova se relatează despre reprezentații, în limba greacă și franceză a elevilor școlii particulare a dascălului Kiriac sau de către cei de la Govdala și Cuculi. Elevii de la școala lui Kiriac au realizat spectacole cu *Moartea lui Caesar* de Voltaire și *Junius Brutus* de Alfieri.

Demn de reținut este faptul că, toate aceste manifestări teatrale, mai ales cele prezentate de elevii școlilor particulare, au avut darul să stimuleze interesul pentru teatru și să grăbească apariția spectacolelor în limba română.

Spectacolele au avut menirea de a trezi gustul pentru teatru și a trezi interesul celor preocupați de necesitatea constituirii unui teatru românesc.

În Țara Românească, la București, primul spectacol în limba română a avut loc în anul 1819, adică cu trei ani mai târziu decât în Moldova. El are meritul de a fi prezentat o piesă de excepțională valoare *Hecuba* de Euripide, în traducerea lui Nănescu.

În cadrul activității culturale a școlii deschise de Gh. Lazăr la Sf. Sava, se pare că au fost prezentate în limba română fragmente din piese clasice. Era mai mult o acțiune menită să-i pună pe elevi în contact cu valorile culturii universale și să-i obișnuiască cu o modalitate eficientă de educare a poporului.

În luna aprilie a anului 1830, elevii de la Sf. Sava au organizat o reprezentare cu fragmente din piesa *Regulus* de Heinrich Joseph von Collin, în traducerea lui Iancu

Văcărescu. Tot elevilor de la Sf. Sava le revine meritul de a fi contribuit din nou la propășirea teatrului în limba română, alături sau împreună cu animatorii: Ion Heliade Rădulescu, Costache Aristia și Ion Cîmpineanu. Sub îndrumarea lui Aristia, care le vorbea cu înflăcărare despre literatura dramatică și din când în când le mai și recita, elevii au pregătit scene din piese clasice și au prezentat apoi mici spectacole. Rezultatele obținute, cum este spre exemplu afirmarea unor tineri interpreți talentați, i-au făcut pe animatori să treacă la realizarea unor spectacole mai mari pe care să le prezinte ulterior în fața unui public mai larg. În data de 20 aprilie 1830, au închiriat o sală și au jucat *Ceasul de seară* de August von Kotzebue. Apoi au mai reprezentat în limba română scene din *Avarul* și *Amfitrion* de Moliere.

Între timp, în Țara Românească s-au perindat formații teatrale străine, printre care trupa lui Eduard Kreiwig (1830), aceea a lui Müller și a fraților Foureaux. Considerăm că aceste spectacole au avut un impact pozitiv tocmai prin faptul că, pe de o parte, de la ele tinerii români au învățat destule în domeniul spectacolului, iar pe de altă parte, prin aceste reprezentații a început să se formeze o parte din publicul care avea să aplaude primele reprezentații românești.

„Școala Filarmonicii” (Școala de activitate teatrală dramatică și lirică) a constituit principalul punct de natură culturală inclus și realizat din programul societății culturale politice cunoscute sub numele de „Societatea filarmonică”. Școala și activitatea teatrală a acestei societăți au avut o valoare deosebită datorită faptului că exprimau o poziție ideologică progresistă, corespunzătoare țărilor politice pe care „Filarmonica”, și în general spiritele revoluționare ale vremii, le slujeau o dată în plus pe calea culturii.

Determinată de nevoile primordiale ale culturii naționale, instituția de învățămînt de pe lângă „Societatea filarmonică” n-a fost numai școală, ci și teatrul dramatic și liric al acelei epoci, care a concentrat și reprezentat, pe o anumită perioadă, întreaga mișcare. De aici înainte, teatrul a început să existe ca instituție de importanță națională.

Constituirea „Societății filarmonice”, acțiune începută încă din anul 1831 de Ion Cîmpineanu și Ion Heliade Rădulescu, susținută și de C. Aristia, s-a definitivat în anii 1833-1834. Din anul 1831 până la deplina constituire, la înființarea școlii dramatice și începutul efectiv al spectacolelor, s-a jucat totuși teatru în limba română. O vreme, elevii de la Sf. Sava, conduși de Costache Aristia, prezentau fragmente de piese, apoi „teatrul” a trecut în casele lui Cîmpineanu, unde jucau cei mai buni elevi de la Sf. Sava. Alături de ei, în postura de actor, se afla chiar Costache Aristia, care avea și responsabilitatea spectacolelor. Observăm cum apare astfel tot mai clar necesitatea unei școli de teatru. Inițiatorii „Filarmonicii” au văzut posibilă slujirea mai multor țeluri prin crearea acestei școli, care a devenit însuși teatrul acestei epoci.

Profesori erau: Ion Heliade Rădulescu la literatură și mitologie, Costache Aristia la mimică și declamație, Costache Mihăileanu la limba română, Bongianini și mai apoi Conti la muzica vocală, Schlaff profesor de pian. Duport preda dansul și scrima, iar Winterhalder, istoria artelor, fiind totodată și secretarul școlii.

Tinerii au fost pregătiți atât în domeniul teatrului cât și în cel al muzicii. Cel mai strălucit dintre elevi, Costache Caragiale, a intrat în școală abia în anul 1835. La început, elevii s-au întreținut din banii lor, apoi din noiembrie 1834, au primit bursă.

Viitorilor cursanți urmau să li se asigure condiții de școlarizare speciale, aproape irezistibile pentru cele provenite din familii nevoiașe.

Cele cinci fete înscrise într-un final la cursurile Filarmonicii au fost: Frosa Vlasto, Caliopei, Ralița Mihalache (sau Mihăileanu), Lang și Elenca – aceasta din urmă dată afară mai târziu din școală, în locul ei fiind primită Catinca Buzoianu. Fetele aveau vârste cuprinse între 11/12 ani și 19/20 de ani la momentul înscrierii la Filarmonică.

Repertoriul Filarmonicii a avut o remarcabilă valoare și a fost, în general, bine orientat să servească tendințele din acea epocă. El a cuprins în primul rând piese de Moliere, Voltaire și Alfieri.

În anul 1834 s-a prezentat în fața spectatorilor și o parte din producțiile musicale. La foarte puțin timp avea să fie tână Frosa Vlaso, care în curând va cunoaște celebritatea în domeniul artei lirice și dramatice sub numele de Eufrosina Popescu.

Au apărut disensiuni interne și s-au ivit neînțelegeri între conducători. Aceste neînțelegeri au dus la încetarea oficială a activității Filarmonicii. În ciuda acestui fapt, spectacolele dramatice în limba română au continuat să mai fie prezentate publicului. Aristia a predat în continuare declamația unor elevi care nu voiau să se îndepărteze de teatru, iar activitatea pe linie muzicală a fost dusă mai departe sub conducerea lui Ioan Andrei Wachmann.

Școala Filarmonicii, în ceea ce privește organizarea și complexitatea studiului, rămâne un exemplu relevant. Cîteva trăsături ale Filarmonicii trebuie subliniate, fiind caracteristice școlii, care, sub multe aspect, n-a fost întrecută decât în zilele noastre.

Un prim aspect privește poziția în problema recrutării elevilor. Aici învățau copii de bărbieri și plăpumari, tineri care primeau chiar hrană și îmbrăcăminte de la școală. Aproape toți cei care au devenit mai târziu figuri celebre ale teatrului românesc au pornit din rândurile păturilor mijlocii.

Al doilea aspect dovedește grija față de situația materială a elevilor și de poziția lor ca actori în societatea de atunci. Mai mult, reținem faptul că s-au acordat ajutoare în bani tocmai pentru a se asigura elevilor posibilitatea de a se dedica studiului.

Un alt aspect privește învățământul propriu-zis, mai exact programul de studii al școlii și felul în care erau pregătiți actorii. Se remarcă diversitatea materiilor predate: limba română, mimică, declamație, literatură, mitologie, muzică, istoria artelor, pianul, dansul, scria.

Heliade lasă mărturie că de la Aristia, de pildă, elevii învățau „citirea cea curată, a păzi punctuația, a apăra citirea după duhul perioadelor” (Ollănescu 1981, 126).

În ceea ce privește criteriile selecționării elevilor, tot Heliade afirmă „Câte trebuie unui tânăr ca să poată îndrăzni a se numi pe sine un artist sau actor: un chip plăcut, un

suflet trufaș și îndrăzneț, o inimă de flăcări, o creștere îngrijită, într-un cuvânt o cunoștință foarte cu scumpătate a artelor celor frumoase” (Anon 1963, 51).

În lecțiile despre literatură, Heliade le vorbea elevilor despre elocvență și felurile ei, despre stil și felurile lui, despre înalt, simplu sau jos, despre frumos, despre gust, proză și poezie. Le împărtășea și opiniile sale în legătură cu arta interpretativă, care erau ostile exagerării, atât în vorbire, cât și în gesturi sau atitudini. Se arăta împotriva cântării vorbelor și izbucnirilor temperamentale inutile.

O școală similară, Conservatorul filarmonic-dramatic, deschisă la Iași din inițiativa lui Gheorghe Asachi, Ștefan Catargiu și Vasile Alecsandri (tatăl dramaturgului), care a funcționat între anii 1836 și 1839 căuta să cultive și să răspândească muzica și arta dramatică. Asta în condițiile în care, vreme de douăzeci de ani de la data reprezentației cu *Mirtil și Chloe*, capitala Moldovei nu mai cunoscuse spectacole în limba română.

La Conservatorul filarmonic-dramatic, elevii au învățat fără să plătească vreo taxă, muzica și declamația cu profesorii Paolo Cervatti și Cuna (la muzică) și Gheorghe Asachi (la declamație). Elevii au fost în total 28, 12 fete și 16 băieți, al căror nume este cunoscut datorită lui Teodor Burada. Printre eleve erau Elisabeta Fabian, Eufrosina și Maria Corjescu, Smaranda Dăscălescu, Anca Poni. Printre elevii figurau: Teodor Stamati, Iancu Alecsandri, Ghiță Căliman, Dimitrie Gusy, Emanoil Idieru, Leon Filipescu și Dimitrie Gherghel.

Școala se afla într-o casă particulară din apropierea Străzii Sf. Ilie. Lecțiile au început la 15 noiembrie 1836 și după scurtă vreme, clasa de declamație a prezentat unele piese în timpul carnavalului. Elevele și elevii frecventau conservatorul de patru ori pe săptămână. După trei luni de muncă a avut loc spectacolul teatral în limba română prezentat în 23 februarie 1837, cu piesele *Lapeirus* și *Văduva vicleană* amândouă de Kotzebue. Dintre reprezentațiile care au urmat se remarcă drama *Petru Rareș* de Gh. Asachi.

În 1838, la un an de la cel dintâi spectacol teatral dramatic, a fost reprezentată opera *Norma* de Bellini, prima producție muzicală a Conservatorului din Iași, primul spectacol de operă cântat în limba română în Moldova.

Reușita spectacolelor Conservatorului filarmonic-dramatic a făcut direcția să încheie contracte cu cei mai valoroși elevi, oferind anual fiecăruia sume în jurul a 100 de galbeni. Încercările de reluare s-au făcut, dar fără rezultat până în septembrie 1839, când ca urmare a strădaniilor lui Costache Caragiale, fost elev al Școlii Filarmonice din București, activitatea teatrală la Iași a fost reluată și de atunci nu s-a mai întrerupt.

Conservatorul filarmonic-dramatic a însemnat începuturile teatrului românesc organizat și al învățământului artistic în Moldova pentru că a chemat către teatru tineri și tinere, i-a educat, a prezentat spectacole și a creat o opinie în favoarea teatrului național.

Primele mărturii despre existența unui nucleu al artei teatrale la Bârlad datează din 1860, când prof. Ion Popescu, directorul de atunci al Școlii primare nr. 1, cerea printr-un raport ca „Ion Smeu, adjunctul clasei a II-a, să fie scos din învățământ întrucât joaca pe scena teatrului local unde era angajat cu contract și salariu.” Din alte documente ale vremii,

păstrate la Muzeul „Vasile Pârvan”, se constată că, începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea, exista o sală de teatru la Bârlad, unde jucau elevii diferitelor școli și unde dădeau spectacole publice trupezle sosite în turneu în mica orbe moldavă. Publicul bârlădean s-a putut bucura de prezența în mijlocul său a câtorva nume legendare ale teatrului românesc, precum Matei Millo, Aristizza Romanescu sau Constantin Nottara.

Clasa de Artă Dramatică a Conservatorului, din Tg. Mureș condusă de profesorul Gheorghe Chirvăsuță a luat ființă în anul școlar 1934-1935. Programa școlară pentru clasa de actorie și declamație, așa cum se numea noua disciplină de studiu, a fost întocmită chiar de conducătorul cursului. Aceasta era structurată pe patru ani de studiu. Prima manifestare publică a clasei de declamație, secția copii, s-a produs la Târgu-Mureș în luna martie 1935, sub patronajul doamnei Eugenia general Teodorescu, cu *Grădina lui Moș Toma*, distribuția fiind formată din elevi cu vârsta între 5-10 ani. La reușita spectacolului au concurat și elevii instrumentiști de la clasa de coregrafie, care „au dansat menuetul în costumele din secolul al XVII.” (Dușa 2002, 2:112).

Aceste spectacole suplineau, atât cât se putea, turneele teatrelor din București, Cluj, Iași, Craiova etc., care ajungeau, totuși, destul de rar aici.

La sfârșitul anului 1936, direcțiunea Conservatorului anunța că în scurt timp, orașul va avea, săptămânal, reprezentații teatrale românești. Pentru alcătuirea distribuției și a repertoriului, primăria se angaja, ca, pe lângă talentele existente la Conservator, să mai aducă și alți artiști.

Teatrul „permanent” și-a deschis stagiunea „cu încredere și curaj” în seara zilei de 11 ianuarie 1937, cu piesa *Răzvan și Vidra*, de B. P. Hașdeu, jucată de o distribuție formată din profesori și elevi.

Unii dintre elevii Conservatorului din Târgu-Mureș au devenit nume marcante în viața artistică românească de mai târziu, actori, manageri sau educatori .

Prin primele școli de teatru, inițiatorii și animatorii au urmărit nu numai să pregătească elementele capabile să slujescă teatrul românesc, dar să și statornicească importanța instituției teatrale, și au reușit, împotriva greutăților întâlnite. Prin realizările și efectele ei, această perioadă este una dintre cele mai importante ale teatrului românesc, deoarece înseamnă o piatră pusă nu numai la temelie învățământului teatral, ci a mișcării teatrale în general.

Prin astfel de activități se dezvoltă creativitatea și tot ce presupune ea: gândirea, imaginația, aptitudinile, talentul. Elevii se familiarizau cu problemele specifice ale artei spectacolului teatral: regie, joc actoricesc, scenografie, lumină, sonorizare.

În dezvoltarea personalității elevilor, al aspirațiilor și idealurilor lor de viață, profesorul, e principalul modelator. Activitatea profesorului caracterizându-se pe stimularea intereselor și a talentelor ca și încurajarea de orice gen a creațiilor.

Avantajele educației prin teatru vizează trei aspecte ale personalității elevilor: social, individual și lingvistic. Ea urmărește a transforma elevul nu neapărat într-un mic actor,

ci într-un bun spectator, însuflându-i dragoste pentru scenă, pentru ceea ce se întâmplă în spatele scenei, respectul pentru actor, dragostea pentru teatru.

În lucrarea *Teatrul, izvor de fantezie creatoare*, autoarea Ruth Byers afirma:

Dramaturgia creatoare contribuie în nenumărate feluri la dezvoltarea și îmbogățirea cunoștințelor elevului.

Începe prin a-i descătușa imaginația, a-i lărgi orizontul și a-i stimula simțul de observație. Îl învață să fructifice în mod practic cunoștințele teoretice și întâmplările prin care a trecut. Văzându-se capabil să dea idei care sunt și pline de fantezie și folositoare, copilul capătă încredere în el însuși. În felul acesta devine conștient de forța lui creatoare.

Byers 1970, 131

Educația prin artă permite elevilor să își manifeste creativitatea înnăscută și să își dezvolte abilități și competențe necesare în diferite arii ale vieții: aceea de a fi creator și consumator de artă.

Tinerilor pasionați de această formă de exprimare teatrul le poate influența decisiv modul de gândire. Dramaturgia pentru copii, sub forma spectacolelor de teatru, poate constitui unul din cele mai puternice mijloace de influențare a sentimentelor și convingerilor morale, a imaginației, a gustului estetic și a caracterului copiilor în formare.

BIBLIOGRAFIE

- ANON, 1963. *Începuturile teatrului românesc*, București: Editura Tineretului.
- ANON, 1964. *Istoria României*, București: Editura Academiei.
- BRANDI, Cesare, 1985. *Teoria generală a criticii*. București: Editura Univers.
- BYERS, Ruth, 1970. *Teatrul, izvor de fantezie creatoare*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- DUȘA, Traian, 2002. *Pagini din istorie, artă și cultură*. Târgu-Mureș: Editura Ansid.
- OLLĂNESCU, Dimitrie C., 1981. *Teatrul la români*. București: Editura Eminescu.
- SILVESTRU, Valentin, 1968. *Prezența teatrului*, București: Editura Meridiane.